

УДК 631.8

Н. О. МАТІЯШ, аспірант

Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН
просп. Юності, 16, м. Вінниця, 21100, vinsasha87@mail.ru

ВПЛИВ БАКТЕРІАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ НА БОТАНІЧНИЙ СКЛАД ОДНОРІЧНИХ БОБОВО-ЗЛАКОВИХ СУМІШОК*

Представлено результати польових досліджень впливу різних бактеріальних препаратів на розвиток вики ярої і пелюшки в сумісних посівах із вівсом, конкурентоспроможність в агроценозах та частку кожного компонента у формуванні урожаю.

Ключові слова: бактеріальні препарати, ботанічний склад, конкурентоспроможність, вика яра, пелюшка, овес, сумісні посіви, активність азотфіксації.

Бобові культури відіграють важливу роль у мобілізації біологічного азоту, яка тісно пов'язана із життєдіяльністю бульбочкових бактерій. Продуктивність бобових культур, їх урожайність, накопичення біологічного азоту і рослинного білка значною мірою залежить від характеру взаємовідносин макро- і мікросимбіонтів у кожному окремому випадку [1, 2].

Вчені інтенсивно досліджують підвищення ролі симбіотичної

* Науковий керівник - доктор сільськогосподарських наук К. П. Ковтун.

© Матіяш Н. О., 2014

Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2014. Вип. 56 (II).

азотфіксації у живленні бобових культур шляхом інокуляції активними азотфіксуєчими штамми бульбочкових бактерій [3–5].

Поєднанням біологічних протруйників з азотфіксувальними препаратами при вирощуванні гороху забезпечується висока ефективність захисту посівів від хвороб та поліпшення мінерального живлення [6].

Однак недостатньо вивченим залишається дослідження ефективності біологічних препаратів за вирощування однорічних бобових та злакових культур у сумісних посівах, які є важливим фактором підвищення енергетичної та протеїнової поживності кормів при годівлі тварин.

1. Схема досліджу

А – інокулянти (обробка насіння)	В – однорічні суміші
Мікрогумін (100 мл/т)	Овес, 2,5 млн шт., 50 % + вика яра, 1,0 млн шт., 50 %
Діазофіт (100 мл/т)	Овес, 2,5 млн шт., 50 % + вика яра, 1,0 млн шт., 50 %
Ризобіфіт (1,0 л/т)	Овес, 2,5 млн шт., 50 % + пелюшка, 0,6 млн шт., 50 %
Фосфоентерин (1,0 л/т)	Овес, 2,5 млн шт., 50 % + пелюшка, 0,6 млн шт., 50 %

Метою наших досліджень було вивчити вплив бактеріальних препаратів на розвиток вики ярої, пелюшки, конкурентоспроможність у сумісних посівах з вівсом та їх частку у формуванні урожаю.

Дослідження проводили в кормовій сівозміні лабораторії польових кормових культур Інституту кормів та сільського господарства Поділля в 2011–2013 рр.

Ґрунт дослідної ділянки – сірий середньосуглинковий на лесі. Гумусно-елювіальний горизонт глибиною 30–32 см, надто вимитий буро-сірий, вологий, мулувато-середньосуглинковий, не міцногрудкуватий, сильно ущільнений. Глибина ілювіального горизонту 55–60 см, верхня його частина відзначається слабкою гумусністю, підвищеним вмістом глини, грудочкувато-горіховою структурою, підвищеною щільністю. Нижня частина майже безгумусна, темно-бура, важкосуглинкова, дуже щільна з добре помітною горіхувато-призматичною структурою, на глибині 85–90 см цей горизонт змінюється перехідним до породи. Остання залягає на глибині 110–130 см і представлена лесом. Агрохімічні показники

орного шару: гідролітична кислотність – 9,9 мг на 1 кг ґрунту, сума ввібраних основ – 224 мг-екв на 1 кг ґрунту, вміст гумусу – 2,3–2,5 %, ступінь насиченості основами – 93,7 %, лужногідролізованого азоту (за Корнфілдом) – 106–112 мг, рухомого фосфору – 127–140 та доступного калію (за методом Чирікова) відповідно 95–112 мг на 100 г ґрунту, рН (сольове) – 5,0–5,2.

Агротехніка на дослідному полі - загальноприйнята для природно-кліматичної зони.

Кількість варіантів у досліді – 6, повторність чотириразова. Розміщення варіантів систематичне. Площа однієї ділянки – 50 м². Загальна посівна площа ділянки 30 м², облікова – 25 м². За контроль було взято сумісні посіви вівса з викою ярою та пелюшкою без інокуляції насіння. У досліді вивчали такі сорти однорічних кормових культур: овес посівний - Зірковий, вика яра – Ліліана, горох кормовий, або пелюшка, Зв'ягельський.

Насіння однорічних бобово-злакових сумішок обробляли перед сівбою. Сівбу проводили зерною сівалкою СН-16 у другій декаді квітня.

Ризобіфіт – препарат, призначений для передпосівної обробки насіння бобових культур. Ризобіфіт застосовували для гороху (біоагентом є *Rhizobium leguminosarum* 31). Використання препарату дає змогу поліпшити умови живлення бобових завдяки фіксації атмосферного азоту, підвищити урожай зеленої маси.

Фосфоентерин (*Enterobacter nimipressuralis*) – препарат фосфат-мобілізувальних бактерій, призначений для обробки насіння до сівби з метою поліпшення фосфорного живлення рослин, сприяє активізації ростових процесів, підвищує імунітет рослин.

Бактерії-біогенти препарату фосфоентерин, розмножуючись у ґрунті кореневої зони рослин, продукують речовини, що перетворюють важкодоступні сполуки фосфору в легкодоступні. Фосфоентерин поліпшує розвиток рослин завдяки виділенню в ґрунт природних стимуляторів росту і вітамінів.

Мікрогумін, створений на основі азотфіксувальних бактерій *Azospirillum brasilense*, є препаратом комплексної дії. Він забезпечує збільшення польової схожості і енергії проростання насіння, оптимізує процеси біологічної трансформації азоту та інтенсифікує фотосинтез. Мікрогумін проявляє найвищу ефективність на агрофонах, які сприяють розвитку мікроорганізмів і утворенню активних рослинно-бактеріальних асоціацій.

Діазофіт – мікробний препарат (на основі активних асоціативних азотфіксуючих бактерій).

Аналіз ботанічного складу однорічних бобово-злакових сумішок за роки досліджень показав, що кількісне співвідношення вики ярої і пелюшки у сумісних посівах із вівсом залежало від біологічних особливостей кожного виду, погодних умов та інокуляції насіння бактеріальними препаратами. Нерівномірний розподіл опадів впливав на ріст і розвиток рослин та формування агрофітоценозу. На варіанті без інокуляції у сумісному посіві вики ярої з вівсом травостій сформувався в основному із вівса, частка якого становила в урожаї першого року 74,6 %, другого – 74,2 і третього – 63,6 %, а вики ярої – відповідно 25,4; 25,8 і 36,4 %.

Погодні умови за кількістю опадів за вегетаційний період у всі роки досліджень були близькими до норми, але розподіл їх за місяцями був нерівномірним, що вплинуло на ріст і розвиток бобових кормових культур та активність їх азотфіксації. У квітні 2011 р. опадів випало лише 41 % від норми, у 2013 р. – 32 % від норми, у травні 2011 р. - менше 70 % від норми, у 2012 р. – 36 %. Більше від норми (138 %) випало у квітні 2012 р., у червні – 82 % від норми, у червні 2011 р. - 154 %, у 2013 р. - 145 % від норми.

За інокуляції насіння вики ярої бактеріальними препаратами підвищилася активність азотфіксації бульбочковими бактеріями, що сприяло більш інтенсивному росту і розвитку вики ярої, частка якої в агрофітоценозі збільшилася у 2011 р. на 5,3–6,1 %, у 2012 р. на 16,3–15,4 % і на 2,9–3,6 % у 2013 р. порівняно з варіантом без інокуляції (табл. 2).

Конкурентоспроможність вівса при даному агротехнічному прийомі зменшилася у 2011 р. в 1,1, 2012 р. – в 1,1–1,2 і 2013 р. в 1,0 рази. Загальна кількість вики ярої в урожаї першого року становила 30,7–31,5 %, другого року – до 41,2–42,1 % і третього – 39,3–40,0 %, а вівса - відповідно 68,5–69,3, 58,0–58,8 і 60,7–60,0 %.

Найбільшу ефективність інокуляції відзначено у другому році досліджень. Із бактеріальних препаратів найбільш ефективними були мікрогумін у поєднанні із ризобіфітом, які забезпечили найбільшу активність азотфіксації вики ярої.

Інокуляція насіння пелюшки також підвищила активність азотфіксації бульбочковими бактеріями порівняно із контрольним варіантом без інокуляції (табл. 2).

2. Співвідношення компонентів вівса з бобовими культурами залежно від інокуляції насіння, %

Культури, співвідно- шення компонентів	Біоінокулянти	2011 р.		2012 р.		2013 р.		У середньому	
		Співвідношення компонентів							
		овес	бобо- ві	овес	бобо- ві	овес	бобо- ві	овес	бобо- ві
Овес, 50 + вика яра, 50	Без інокулянтів (контроль)	74,6	25,4	74,2	25,8	63,6	36,4	70,5	29,5
	Мікрогумін (100 мл) + ризобіфіт (1,0 л/т)	68,5	31,5	58,0	42,1	60,7	39,3	62,2	37,8
	Діазофіт (100 мл/т) + ризобіфіт (1,0 л/га)	69,3	30,7	58,8	41,2	60,0	40,0	62,2	37,8
Овес, 50 + пелюшка, 50	Без інокулянтів (контроль)	71,4	28,6	73,6	26,4	62,4	37,7	69,2	30,8
	Мікрогумін (100 мл) + фосфоентерин (1,0 л/т)	66,9	33,1	55,2	44,8	58,6	41,4	59,8	40,2
	Діазофіт (100 мл/т) + фосфоентерин (1,0 л/т)	67,9	32,1	55,3	44,7	57,9	42,1	59,8	40,2

На контрольному варіанті частка пелюшки у формуванні агрофітоценозу першого року становила 28,6, другого – 26,4 і третього – 37,7 %, а вівса – відповідно 71,4; 73,6 і 62,3 %. Найбільш сприятливі умови для пелюшки були у 2013 р., коли її кількість становила 37,7 %. За інокуляції насіння пелюшки бактеріальними препаратами підвищилася активність азотфіксації бульбочковими бактеріями, що сприяло більш інтенсивному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності із вівсом в усі роки досліджень та збільшенню її кількості в урожаї першого року досліджень на 3,5–4,5 %, другого – на 18,3–18,4 % і третього – на 3,7–4,4 %. Загальна кількість пелюшки в урожаї першого року становила 32,1–33,1 %, другого 44,7–44,8 % і третього – 41,4–42,1 %, а вівса – відповідно 67,9–66,9; 55,2–55,3 і 57,9–58,6 %. Суміші препаратів мікрогумін + фосфоентерин та діазофіт + фосфоентерин забезпечили найвищу активність азотфіксації бульбочковими бактеріями та конкурентоспроможність пелюшки у другому році досліджень.

Пелюшка у сумісному посіві з вівсом виявилася більш конкурентоспроможною порівняно з викою ярою.

Висновки. На основі проведених польових досліджень щодо впливу інокуляції на активність азотфіксації бобовими культурами у сумісних посівах із вівсом та їх конкурентоспроможність встановлено, що найбільш ефективним для вики ярої було сумісне застосування мікрогуміну (100 мл) + ризобіфіт (1,0 л/т). Дані препарати забезпечили найбільший ріст і розвиток вики ярої, підвищили її конкурентоспроможність та кількісне співвідношення у сумісному посіві із вівсом. Частка її в агрофітоценозі збільшилася на 8,3 % у середньому за три роки, загальна кількість при цьому становила 37,8 %.

Найбільш сприятливим для росту і розвитку вики ярої за інокуляції був 2012 р., кількість її збільшилася порівняно з варіантом без інокуляції на 16,3 % і становила 42,1 %.

Досліджувані бактеріальні препарати для пелюшки мікрогумін + фосфоентерин і діазофіт + фосфоентерин мали однакову ефективну дію на активність азотфіксації та розвиток пелюшки, її конкурентоспроможність у сумісному посіві із вівсом. Частка її у агрофітоценозі становила у середньому за три роки 40,2 %, що більше на 9,4 % порівняно з варіантом без інокуляції, у найбільш сприятливому 2012 р. кількість її збільшилася на 18,3–18,4 %, загальна кількість в урожаї становила 44,7–44,8 %.

Список використаної літератури

1. Ковтун К. П. Вплив бактеріальних препаратів на якість корму бобово-злакових травосумішок / К. П. Ковтун, Ю. А. Векленко // Корми і кормовиробництво. – 2006. – Вип. 58. – С. 39–44.
2. Тихонович И. А. Пути использования адаптивного потенциала систем «растение – микроорганизм» для конструирования высокопродуктивных агрофитоценозов / И. А. Тихонович, Н. А. Проворов // Сельскохозяйственная биология. – 1993. - № 5. – С. 36–46.
3. Берестецкий О. А. Эффективность препаратов клубеньковых бактерий в Географической сети опытов / О. А. Берестецкий, Л. М. Доросинский, А. П. Кожемяков // Изв. АН СССР. Сер. Биол. – 1987. – № 5. – С. 670–679.
4. Мильто Н. И. Клубеньковые бактерии и продуктивность бобовых растений / Мильто Н. И. – Минск : Наука и техника, 1982. – С. 136–142.
5. Ковтун К. П. Альтернативні джерела підвищення якості / К. П. Ковтун, Ю. А. Векленко // Інноваційна економіка. – 2007. – № 4. – С. 268–272.
6. Мариноха П. В. Оптимізація технології вирощування гороху / П. В. Мариноха // Пропозиція. – 2011. – № 1. – С. 84–85.

Отримано 08.09.2014